

Черкаського і Переяслав-Хмельницького музеїв у повоєнні роки довелося формувати з початку. Незважаючи на всі складнощі перших повоєнних років і недоукомплектованість штатів археологами-професіоналами, більшість музейних закладів Київщини і Житомирщини виявила зацікавленість у встановленні наукових контактів з Інститутом археології АН УРСР та проведенні спільних польових археологічних досліджень.

Наведений фактичний матеріал, висвітлюючи аспекти історії розвитку музейної справи і археології України першої половини ХХ ст., може бути використаний для подальших досліджень долі музейних фондів, паспортизації старих музейних колекцій, залучення до наукового обігу широкого кола археологічних артефактів, які надійшли до музейних установ у міжвоєнний період і перші повоєнні роки й збереглися до сьогодення.

Посилання

1. Граб В.І. Доля М.Я. Рудинського / В.І. Граб, О.Б. Супруненко // Археологія. – 1992. – № 4. – С. 91–100.
2. Енциклопедія Трипільської цивілізації: в 2 т. / голова редкол. Л.М. Новохатько. – К.: ТОВ «Укрполіграфмедіа», 2004. – Т. 1. – К., 2004. – 704 с.
3. Енциклопедія Трипільської цивілізації: в 2 т. / голова редкол. Л.М. Новохатько. – К.: ТОВ «Укрполіграфмедіа», 2004. – Т. 2. – К., 2004. – 654 с.
4. Ковтанюк Н.Г. Сторінки історії музею (20–50-ті роки ХХ ст.) / Н.Г. Ковтанюк, Г.М. Шовкопляс // Національний музей історії України: його фундатори та колекції. – К., 1999. – С. 3–24.
5. Колибенко О. Маловідомі сторінки історії музейної справи на Переяславщині: Переяславський археологічний музей / О.В. Колибенко, С.В. Павленко // Наукові записки з української історії. Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 26. – С. 177–193.
6. Махінчук М.Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського: художньо-документальна повість / М.Г. Махінчук; Вступ. ст. Л.І. Андрієвського. – К.: Криниця, 2005. – 302 с.
7. Науковий архів Інституту археології НАН України (НА ІА НАНУ), ф. 30 (М.Я. Рудинського), спр. 68, 218 арк.
8. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1945/9.
9. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1945/15.
10. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1946/18.
11. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1946/18 а.
12. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1946/24.
13. НА ІА НАНУ, ф. 64 (експедицій), спр. 1946/25.
14. Пудовкіна А.С. Науково-організаційна та практична діяльність Михайла Яковича Рудинського під час роботи у Києві (1924–1934 рр.) / А.С. Пудовкіна // Переяславіка. – 2011. – Вип. 5(7). – С. 216–219.
15. Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р. – Вид. І. – К., 1947. – 1064 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 4762, оп. 1, спр. 14, 5 арк.
17. ЦДАВО України, ф. 4762, оп. 1, спр. 70, 105 арк.

Яненко А.С. Музеи Киевщины и Житомирщины и их участие в археологических исследованиях региона в 1945–1946 гг. (по материалам архива М.Я. Рудинского)

В статье на основании материалов личного фонда М.Я. Рудинского рассматривается состояние коллекций музеев Киевщины и Житомирщины в 1945–1946 гг. Отражена степень

сохранности музейных фондов и перспективы развертывания археологической деятельности Киевского, Переяслав-Хмельницкого, Бердичевского, Уманского, Черкасского, Коростенского музеев.

Ключевые слова: археологические коллекции, музей, М.Я. Рудинский, Киевщина, Житомирщина.

Yanenko A.S. Museums of Kyiv and Zhytomyr regions and their participation in archaeological investigations in 1945–1946 (on the basis of Mykhaylo Rudinsky's archive)

In the article the condition of museums collections of Kyiv and Zhytomyr regions in 1945–1946 is examined on the basis of Mykhaylo Rudinsky's archive. The extent of safe keeping of museum stock and archaeological research prospects of Kyiv, Pereiaslav-Khmel'nyts'kyi, Berdychiv, Uman, Cherkasy, Korosten museums are discussed.

Key words: archeological collections, museum, Mykhaylo Rudinsky, Kyiv region, Zhytomyr region.

24.02.2014 р.

УДК 069.1, 94. 930.85.

I.V. Nikitina

КОЛЕКЦІЯ З НАРОДНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ БАЛАКЛАВИ У ФОНДОВОМУ ЗІБРАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ГЕРОЇЧНОЇ ОБОРОНИ І ВИЗВОЛЕННЯ СЕВАСТОПОЛЯ

У статті розглянуто основні параметри музейної колекції з історії Балаклави, яка раніше зберігалась у фондах Народного музею історії Балаклави, а нині є часткою музейного зібрання Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя. Проаналізований її зміст та ступінь вивчення, виявлені основні проблеми щодо стану збереження деяких предметів. З'ясоване місце колекції у фондах Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя.

Ключові слова: музей, фонди, історія Балаклави.

Розвиток сучасної світової музейної справи викликає інтерес у багатьох дослідників. Незважаючи на будь-які негативні обставини, вітчизняні музейники продовжують служити великій справі збереження та популяризації фондів зібрань. Це відноситься до музеїв будь-якої форми власності, у тому числі й громадських (музеїв на громадських засадах). Але в останні десятиріччя велика їх кількість за різних обставин була вимушена припинити свою діяльність. Часто у такому випадку це призводило до втрати фондів колекцій. У середині 2000-х рр. така участь очікувала й Народний музей історії Балаклави, але завдяки спільним зусиллям місцевої влади та співробітників Національного музею героїчної оборони і визволення Севастополя (НМГО і ВС) після закриття Народного музею історії Балаклави

(НМІБ) втраті колекції вдалося запобігти.

У статті автор подає загальну характеристику отриманої НМГО і ВС колекції з історії Балаклави з ліквідованого НМІБ та її цінність як музейного зібрання в культурному надбанні регіону. При дослідженні питання були опрацьовані документи НМГО і ВС та матеріали ліквідованого НМІБ.

Народний музей історії Балаклави було створено у 1967 р. До 1982 р. він функціонував у Будинку культури Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького, упродовж 1982–1994 рр. не працював, а з 1994 до 2005 рр. знаходився у приміщенні Балаклавського дома дитячої творчості. За період роботи музею його директорами В.А. Кітровою, Л.В. Кожевниковою, Ф.І. Каневою (очолювала громадський музей майже 30 років) було сформовано колекцію з більш ніж 1,5 тис. музейних предметів, які характеризували історію Балаклави (нині – район міста Севастополя, розташований за 14 км на південний схід від центру міста) з давніх часів до 2000-х років. Музей відіграв важливу роль у культурному житті Балаклави, знайомив мешканців та гостей з важливішими подіями в її історії. В ньому збиралися на свята ветерани Великої Вітчизняної війни. У 1970-ті рр. при музеї працювала рада слідопитів, у 1990-ті – кружок красзнавців. У 2001 р. закладу було присвоєно звання «народний» [1], а 2005 р. його включили до складу Музею героїчної оборони і визволення Севастополя (нині має статус національного закладу).

При прийнятті музейної колекції НМІБ до фондів НМГО і ВС відразу не можна було зробити точний підрахунок кількості предметів, що входять до її складу, внаслідок поганого стану збереження значної частини речей. Найближчим часом буде прийнято рішення про їх подальшу долю. Розбір, вивчення та науковий опис предметів триває з 2005 р., але його до завершення ще далеко. Наразі можна зробити наступні загальні характеристики колекції. Значна кількість предметів за станом збереження, науковим значенням (хоча часто це й оригінальні предмети) зарахована на науково-допоміжного фонду, у тому числі багато копій з оригіналів, що зберігаються у фондах НМГО і ВС (наприклад, зображення Балаклави за часи Кримської кампанії 1853–1856 рр.). Їх можна використати у просвітницькій роботі, під час читання лекцій. Теж саме стосується і великої кількості зразків стрілецької зброї та ядер часів Кримської війни, яких у фондах НМГО і ВС до цього вже накопичилась досить багато. Ті, що надійшли з НМІБ, поки що знаходяться на попередньому обліку.

По інвентарних групах колекція розподіляється наступним чином. Це речові предмети (наприклад, Прапор морського прикордонного з'єднання, що базується у Балаклавській бухті зразка

1970-х рр.), прикладне мистецтво (декоративна кераміка), нагороди, листівки, фото та негативи тощо. У складі колекції можна виокремити як видові, так й персональні комплекси матеріалів, тематичні підборки тощо. Якщо простежити їх хронологічні рамки, то вони охоплюють різні історичні періоди (до початку нашої ери – 2004 р.). Предмети, що мають безпосереднє відношення до історії Балаклави, охоплюють давні часи, раннє середньовіччя, XVIII – першу половину XIX ст., період Кримської війни і т. д. За кількістю предметів найчисельніша збірка – періоду Великої Вітчизняної війни, але, на жаль саме цій частині колекції бракує якості. Серед матеріалів від 1940-х до 1980-х рр. переважають предмети з історії Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького.

Перейдемо до більш докладного огляду складових частин колекції. Фотодокументи (фото й негативи) охоплюють часовий проміжок від XIX ст. до 2004 р. Вони формують як тематичні, так й персональні блоки. На знімках переважають групові зображення мешканців Балаклави і її околиць та сучасного Балаклавського району. На жаль, фотографії не завжди атрибутовані, часто без текстового супроводу щодо дарувальників та прізвищ тих, хто на них зображений. Серед фотографій 1960–1970-х рр. виявлено та науково описано не менш ніж 50 знімків підприємств та виробничих процесів Балаклавського району (наприклад, фото приміщень Балаклавського заводу будівельних матеріалів у 1950-ті рр., випробування у кар'єрі Балаклавського рудоуправління 25-тонного автопоїзду, сконструйованого працівниками підприємства на базі автомобілю ЯАЗ 1962 р., загальний вид основного пташнику птахофабриці радгоспу «Красний Жовтень» 1974 р. тощо) [2].

Документи, книги, брошури – найбільша група за кількістю предметів з різноманітних напрямків, за винятком матеріалів з історії та діяльності працівників Балаклавського рудоуправління ім. О.М. Горького, адже комплексів з документальних пам'яток дуже мало. Деякі з них зараховані до тематичних комплексів умовно за рахунок загальних ознак.

Серед нагород, знаків і т. п. переважають радянські бойові нагороди (наприклад, нагороди Б.М. Юркіна – учасника Великої Вітчизняної війни, у 1930-ті рр. начальника відділу будівництва ЕПРОПу). Отримано й невелику колекцію живопису, графічних творів, скульптури, в основному, балаклавських авторів. На наш погляд, найцікавішими з них є світлі акварелі А.С. Терентьева – балаклавського художника, у 1952–2004 рр. учителя малювання та креслення середньої школи № 30 (наприклад, акварель

1993 р., на якій зображено центральну площу Балаклави – площу 1 Травня) [3].

Серед речових предметів можна виокремити наступні тематичні блоки: предмети давньої та середньовічної археології, предмети часів Кримської війни 1853–1856 рр., предмети з місць боїв періоду оборони Севастополя і Балаклави 1941–1942 рр. Інші періоди представлені нечисленними або поодинокими артефактами. Археологія презентує, в основному, керамічні вироби ряду давніх та середньовічних народів Криму. Ця частина колекції ще потребує дослідження. Предмети, що походять з таборів англійців під час Кримської війни 1853–1856 рр. та оборони Севастополя 1854–1855 рр., в основному, є побутовими речами англійських воїнів (бутилі, соусниці тощо), рідше – зразками обмундирування та озброєння (фашинні ножі) [3]. Головним їх недоліком є поганий стан збереження і дублювання з фондовою колекцією НМГО і ВС. Серед унікальних предметів слід зазначити саперну лопатку 1941–1942 рр., знайдену на горі Кастрон біля руїн фортеці Чембало, де знаходилися позиції 456-го стрілецького полку, який обороняв Балаклаву від підрозділів 11-ї армії Вермахту [4].

Щодо розподілення колекції за тематичним та персональним принципами, слід зазначити, що з великого масиву різноманітних предметів та документів великих комплексів майже не виділяється. Згадуваний раніше комплекс «Історія Балаклавського рудоуправління» (підприємство гірничодобувної промисловості, що з 1933 р. веде розробку Балаклавського родовища мармуровидного вапняку) складається переважно з документальних свідчень про передовиків виробництва і виробничі процеси, грамот від різних установ підприємству та його підрозділам, у тому числі колективам будинку культури, його робітникам. Другий тематично сформований розділ колекції – це матеріали з історії Експедиції підводних робіт особливого призначення (ЕПРОП), водолазної служби, яка стала однією з кращих у світі. Головними предметами цього тематичного блоку є речі, пов'язані з життям та діяльністю Ф.А. Шпаковича, у 1923–1928 рр. – головного фахівця ЕПРОПу. До подібних тематичних блоків ми можемо віднести матеріали з історії консервного заводу «Пролетарій», риболовецького колгоспу «Шлях до соціалізму», радгоспу (нині агрофірми) «Золота балка» тощо. Щодо персоналій, то їх досить багато, і це тема окремої розвідки.

Повертаючись до найцікавіших предметів колекції, слід назвати фрагмент блюда з англійського корабля часів Кримської війни, номерний жетон заводу «Пролетарій», копії матеріалів з історії Балаклавського грецького

піхотного батальйону, фрагмент водопостачальної керамічної труби османського періоду тощо.

В цілому ж процес інтегрування колекції колишнього НМІБ до державної частини музейного фонду у складі фондів НМГО і ВС відбувається поступово шляхом наукової атрибуції, адже багато предметів вперше отримали датування й описання, після чого стає можливим їх залучення до виставкової роботи музею, подальше вивчення. Можемо стверджувати, що ця колекція врятована й отримала друге життя у музейному просторі.

За підсумками огляду колекції з НМІБ, яка нині зберігається у фондах НМГО і ВС, ми дійшли наступного висновку. Предмети, що поповнили музейне зібрання, дозволяють більш детально вивчати історію Балаклави. Вони є суттєвим доповненням колекції НМГО і ВС, сформованої з 1968 р

Посилання

1. Матеріали ліквідованого Народного музею історії Балаклави.
2. Дані сектору обліку НМГО і ВС.
3. Службовий архів автора / Звідний акт предметів, отриманих з НМІБ, що пройшли науковий опис.
4. Науковий паспорт на предмет.

Никитина И.В. Коллекция по истории Балаклавы из Народного музея истории Балаклавы в фондовом собрании Национального музея героической обороны и освобождения Севастополя

В статье рассмотрены основные параметры музейной коллекции по истории Балаклавы, которая ранее хранилась в фондах Народного музея истории Балаклавы, а ныне является частью музейного собрания Национального музея героической обороны и освобождения Севастополя. Проанализировано ее содержание, выявлены основные проблемы сохранности некоторых ее предметов и состояние изученности. Установлено ее место в фондах Национального музея героической обороны и освобождения Севастополя.

Ключевые слова: музей, фонды, история Балаклавы.

Nikitina I.V. Collection on the history of Balaklava from Peoples museum history of Balaklava in the funds of National museum of Heroic defence and liberation of Sevastopol

In this article reviewed basic options museum collection on the history of Balaklava, which previously stored in the funds of Peoples museum history of Balaklava, and now is stored on the National museum of Heroic defence and liberation of Sevastopol. Analyzed its table of contents, identified basic problems of safety some of its views and state its study. It is understood its location of funds National museum of Heroic defence and liberation of Sevastopol.

Key words: museum, funds, history of Balaklava.

14.03.2014 р.